

*Інна Нечаюк*

## СУЧАСНІ КРИТИЧНІ ПОГЛЯДИ НА МАЙБУТНЄ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

*У статті представлено сучасне бачення перспектив європейської інтеграції через призму критичного аналізу причин загострення євроскептицизму в країнах-членах Європейського Союзу (ЄС) протягом 2008–2010 років.*

**Ключові слова:** *європейська інтеграція, євроскептицизм, інституції ЄС, фінансова та економічна криза.*

Майбутнє існування ЄС та динаміка європейської інтеграції є досить дискусійним питанням серед науковців, політиків, пересічних громадян. Протягом складних часів світової фінансової кризи (2008–2010 рр.) ЄС продемонстрував свою неспроможність запобігати, контролювати та регулювати кризові ситуації, що пов'язані з економічними, фінансовими, соціальними проблемами. Вироблення стратегій протягом попередніх десятиріч доводять свою недосконалість, а основні документи містять значну кількість прогалин. Сьогодні суспільство ставить під сумнів ефективність та належне функціонування інститутів ЄС та їх керівництво, існування ЄС загалом. Рівень євроскептицизму (скептичних та заперечних настроїв щодо політики ЄС як серед держав-членів, так і потенційних країн-кандидатів на вступ до цього угруповання) різко зріс не лише в країнах, що зазнали економічної та фінансової кризи (Греції, Ісландії, Іспанії, Португалії) протягом 2008–2010 рр., а й в країнах-засновницях та «двигунах» ЄС — Італії, Німеччині, Франції (2010 р.).

Виклики сучасного світу спонукають до проведення кардинальних змін у системі та структурі ЄС. Єврозона має значну кількість інституційних недоліків, спричинених розмежуванням економічної та уніфікованої грошової політики. Зокрема, Єврозона регулюється Пактом стабільності та розвитку, євро підпорядкований Європейському центральному банку, а кожна держава-учасниця має свою власну систему врядування з досить послабленими фіскальними нормами. Деякі держави приєдналися до зони євро, не відповідаючи всім критеріям. Греція витратила грошей за один рік більше ніж за чотири (в 2010 р. борг Греції склав близько 400 млрд. доларів США)<sup>1</sup>.

Розглянемо бачення майбутнього ЄС прихильниками федералістського напрямлення. Доцільним, на нашу думку, буде критичний аналіз коментарів Йошки Фішера (міністр закордонних справ та віце-канцлер

Німеччини (1998–2005 рр.)) відносно майбутнього ЄС за період 2000–2010 рр. Так, кроком до переосмислення майбутнього існування ЄС та євроінтеграції нового міленіуму став виступ Й. Фішера «Від співтовариства держав до федералізму — ідеї про кінцеву мету європейської інтеграції»<sup>2</sup> 12 травня 2000 р. в Берлінському університеті Гумбольдт. У своєму виступі Й. Фішер висловив свої власні «футурологічні ідеї»<sup>3</sup> існування ЄС та «...створення замість Євросоюзу європейської федерації як своєрідної наддержави де б були збережені суверенні права окремих країн»<sup>4</sup>.

Й. Фішер прямо заявив про недоліки ЄС, його проблеми на шляху до євроінтеграції, нагальну необхідність конституційної та інституційної реформ, перегляду основних договорів, що будуть необхідними за умови розширення за рахунок країн Центральної та Східної Європи, проблеми врядування. Бачення Й. Фішером федеральної Європи викликало значну кількість негативних заяв з боку політичної еліти Великої Британії, Франції та Німеччини. Так, Г. Ведрін (міністр іноземних справ Франції 2000 р.) охарактеризував такі ідеї як «амбіційні»... проте на дипломатичному рівні «доброзичливі, але нереалістичні»<sup>5</sup>. Однак, перегляд Ніщцької угоди не призвів до фундаментальних змін у роботі ЄС, отже виступ Фішера не можна вважати провальним<sup>6</sup>.

У своїх коментарях відносно такого бачення перспектив розвитку ЄС, І. Девідсон, член Центру європейської політики в Брюсселі, в минулому журналіст газети «Файненшиал Таймз» зазначив, що важливість виступу полягає в тому, що Й. Фішер став першим урядовим міністром, який публічно заявив про необхідність таких реформ, а не часткового, поверхневого вирішення проблем. Певна форма федералізму буде абсолютно необхідною, якщо Європейський Союз буде продовжувати своє існування після свого розширення за рахунок країн Центральної та Східної Європи<sup>7</sup>.

З огляду подій останніх років (2008–2010 рр.) (чергова криза ЄС, економічні, соціальні проблеми) маємо підстави зробити висновок про далекоглядність промови Фішера. В інтерв'ю газеті «НьюЙорп»<sup>8</sup> 2011 р. Й. Фішер заявив про політичну кризу Євросони, що стала причиною фінансової кризи й загрозою майбутньому ЄС<sup>9</sup>, про особливу роль національних парламентів, необхідність створення європейської палати, яку будуть складати делеговані представники національних парламентів та згодом отримає право схвалювати рішення й здійснювати контроль, створення спільної бюджетної політики. «...Іншими словами, фінансова криза нині відображає політичну кризу в Євросоні, що ставить під питання існування Європейського проекту загалом. Якщо європейський валютний союз зазнає поразки, тоді нічого не залишиться від спільного

ринку, європейських інституцій та угод. Ми повинні будемо викреслити шість десятиліть успішної європейської інтеграції, що призведе до невідомих наслідків»<sup>10</sup>. На переконання Й. Фішера єдиним шляхом виходу з кризового стану є «створення Об'єднаних держав Європи» та інтеграція держав на рівні політичної федерації<sup>11</sup>.

Федералістські погляди відносно ЄС поділяє й А. Меркель (канцлер Німеччини з 25 листопада 2005 р.), яка у своїх інтерв'ю відносно майбутнього ЄС (газеті Гардіан та іншим п'ятьом європейським газетами)<sup>12</sup> заявляє про необхідність створення сильної виконавчої влади на чолі з президентом, двопалатного парламенту, запровадження багаторівневої системи євроінтеграції через поглиблення, прагнення держав-членів до створення федерації з єдиною конституцією, надання повноваження Суду ЄС контролювати державні витрати та бюджет в сімнадцяти країнах з обігом євро<sup>13</sup>. «Бачення» майбутнього ЄС А. Меркель полягає у створенні політичного об'єднання на чолі з єдиним парламентом, оскільки Європа має йти своїм власним шляхом, держави-учасниці мають передати більше повноважень Комісії, яка згодом буде виконувати функцію Європейського уряду<sup>14</sup>. Таке бачення майбутнього ЄС безумовно спричинить черговий сплеск євроскептицизму через позбавлення держав-членів права вирішувати значну кількість внутрішніх питань та контролю й, відповідно, поступитися незалежністю та національним суверенітетом.

Повна відповідь на запитання як ЄС вирішить сьогоднішні політичні, економічні та соціальні проблеми безперечно буде отримана в майбутньому. Проте вірогідні події можуть бути прогнозовані з огляду та аналізу інтеграційних процесів минулих років, проектів та пропозицій, які не були втілені чи проігноровані (виступ Йошки Фішера 2000 р.). Для того, щоб зрозуміти, чому ЄС стикнувся з такими кризовими явищами сьогодні і чи спроможний він подолати такі виклики та яким чином, має бути здійснений аналіз Європейської інтеграції в історичній та теоретичній площині з огляду історичного інституціоналізму. Таким чином, основною метою теоретичного дослідження є природа інтеграційного процесу. «Процес євроінтеграції по суті є інституційним експериментом, котрий дає відповіді на нові політичні виклики. Отже, він є не чим іншим, як незавершеним проектом, обтяженим деякими винятками... Ці винятки зумовлені сумнівами у здатності нормального функціонування органів ЄС»<sup>15</sup>.

На нашу думку, доцільним буде провести аналіз основних документів ЄС за період 2005–2010 рр. (План Д<sup>16</sup>, Лісабонська угода<sup>17</sup>, Європа 2020<sup>18</sup>) націлених на реформування та вироблення майбутніх стратегій розвитку Європейського об'єднання.

Так, спробою подолати кризу після затяжного ратифікаційного процесу відносно Конституції ЄС в кінці 2005 р. Європейська Комісія

представила нову ініціативу — План Д (Демократія, діалог, дебати) націлену на вирішення довготривалих дискусій щодо політики ЄС та взаємодії інституцій співтовариства та громадян; вдосконалення вже існуючих органів ЄС й бажанням задіяти громадян у процесі «відновлення довіри до ЄС»<sup>19</sup>. У спробі знизити рівень євроскептицизму серед населення, Комісія проголосила новий вид комунікації, що полягає у більшій інтерактивності та взаємозв'язку з громадянами<sup>20</sup>. Проте, така спроба знизити зростаючий євроскептицизм була досить неефективною. «Договірний метод а ні збільшив рівень суспільної підтримки угоди, а ні зблизив громадян та інституції ЄС»<sup>21</sup>. ЄС неспроможний вести таку тактику, адже рівень довіри до інституцій значно знизився. На противагу, уряди держав-членів мали таку компетенцію. При цьому громадяни ЄС вважають, що саме національні уряди є основним джерелом надання інформації про ЄС<sup>22</sup>.

Зазначимо, що 2009-й став роком історичних подій та переломним моментом у визначенні майбутнього ЄС. Запровадження Лісабонської угоди ознаменувало тривалий період інституційних змін та динаміки розвитку ЄС, виникнення необхідності впровадження кардинальних змін у системі ЄС, соціо-політичних відносинах як у межах, так і поза межами ЄС, визначення шляхів подолання фінансової та економічної кризи. Однак, імплементація угоди протягом останніх років продемонструвала невідповідність дійсних результатів, положень та вимог. Так, положення Угоди не визначають чітко природу ЄС (це політичне чи економічне об'єднання; об'єднання держав чи держав і громадян), його цілі та завдання<sup>23</sup>.

Альтернативою Лісабонської стратегії стала економічна стратегія на наступне десятиріччя «Європа 2020»<sup>24</sup> запропонована Комісією ЄС 25–26 березня 2010 р. Необхідністю запровадження нової стратегії стало не лише закінчення строку дії Лісабонської угоди, але її неспроможність виконати основні завдання щодо регулювання економіки, працевлаштування та ряду інших пріоритетних питань важливих для належного функціонування ЄС. «Новий європейський Порядок денний повинен усунути помилки Лісабонської стратегії і якісно, і кількісно»<sup>25</sup>.

До вироблення стратегії спонукали чисельні проблеми, що виникли в межах ЄС та у світі загалом протягом 2008–2009 рр.: економічна криза, високий рівень безробіття, низький рівень життя, зростаючий зовнішній борг. Фінансова криза 2009 р. в Греції знизила рівень довіри інвесторів до держави через її неспроможність сплатити борг. Цей факт негативно вплинув на рівень довіри до ЄС та європейських фондових ринків. Відтак, канцлер Німеччини А. Меркель категорично заявила, що Єврозоні необхідний механізм виключення з неї окремих країн за систематичне порушення правил фінансової стабільності<sup>26</sup>.

Європейська валюта також втрачає свою лідируючу позицію. Голова Європейського центрального банку Ж.-К. Тріше, який тривалий час підтримував євро, змінив свою позицію наголосивши, що Єврозона зіткнулася з найскладнішою кризою з часів Другої світової війни, чи, можливо, Першої світової. Задля виходу з кризового стану держави мають чітко дотримуватися правил зони євро. Натомість, держави учасниці ігнорують положення Пакту про стабільність та розвиток. Зокрема Франція, Німеччина та Італія прагнули послабити положення Пакту. Вони не лише послабили положення документа, вони також значно послабили «характер» його застосування<sup>27</sup>. А. Меркель, виступаючи у Бундестазі, заявила, що боргова криза Єврозони та економічні проблеми спричинені боргами певних держав-членів, браком економічної конкурентоспроможності та порушенням положень Пакту стабільності та розвитку<sup>28</sup>.

Аналізуючи кризову ситуацію Єврозони та коментуючи «Стратегію 2020»<sup>29</sup>, Ж.М. Баррозу зазначив, що «проблеми європейської економіки вийшли на поверхню. Майбутнє ЄС залежить від того, з якими результатами Європа вийде з кризи. Для досягнення стабільного росту в майбутньому ми повинні оглядати ситуацію більш ніж на найближче майбутнє. Європа повинна повернутися до лав і там залишитися — це основне завдання стратегії «Європа 2020»<sup>30</sup>.

Отже, основними цілями стратегії стали «стабільний та всеохоплюючий ріст та розвиток»<sup>31</sup>, що можуть бути досягнуті завдяки п'ятьом основним напрямам діяльності ЄС: працевлаштування, дослідження та іновації, зміни клімату й енергетика, освіта, боротьба з бідністю. Така мета може бути досягнута лише завдяки консолідованим зусиллям та спроможності держав-учасниць.

Запровадження нової стратегії мотивувало берлінську дослідну групу Фонду Фрідріха Еберта<sup>32</sup> щодо вивчення основних аспектів координації політики ЄС та представлення «нової європейської ідеальної моделі»<sup>33</sup>. У запропонованому аналітичному матеріалі йдеться про необхідні чотири кроки.

По-перше, це необхідність координації економічної політики та працевлаштування, як основи ЄС. Через запровадження єдиної валюти, загальної грошової та фіскальної політики держави-члени зазнали значних втрат у результаті «...погіршення засобів реакції на економічний спад та асиметричні порушення»<sup>34</sup>. Традиційні засоби подолання економічної кризи такі як девальвація, скорочення базової ставки чи державні інвестиційні програми стали досить складними чи навіть неможливими.

По-друге, слід подолати маргіналізацію соціальної характеристики європейської інтеграції. ЄС має відновити баланс між економічними інтересами та соціальним забезпеченням. Політика формування та корек-

тування ринку ЄС в правовій площині є досить відмінними, конкуруючими, що призводить до «конституційної асиметрії». Отже, для подолання такого дисбалансу необхідно запровадити більш ефективне, жорстке законодавство в таких галузях як соціальний захист, права робітників, захист навколишнього середовища. Таким чином «Стратегія ЄС 2020» може стати загальнообов'язковою політичною основою, проте не усуваючи всі недоліки Лісабонської угоди.

По-третє, Лісабонська угода, як і попередні основні документи ЄС, не виконала свої головні завдання відносно розвитку ЄС та працевлаштування, соціального прогресу та захисту навколишнього середовища. І така тенденція спостерігається кожну декаду. «ЄС є далеко не найконкурентноспроможніша економічна зона у світі, не зважаючи на те, що вона йде на спад повільніше в результаті економічних криз, ніж інші регіони. Загального розвитку не було досягнуто завдяки Лісабонській стратегії»<sup>35</sup>.

По-четверте, значно збільшилася кількість викликів: проблеми, що пов'язані з демографічними змінами та збільшенням соціальної нерівності у державах-членах. Вони стали причиною фінансової та економічної кризи та пов'язаною з цим кризою державного боргу. Невдала конференція у Копенгагені щодо клімату ще раз довела, що колективні дії міжнародної спільноти відносно подолання змін клімату залишаються ілюзорними.

Лише абсолютно новий підхід до координації Європейської економічної політики та політики працевлаштування зможе зробити «Стратегію 2020» корисною для громадян Європи. Основні принципи запровадження нової моделі документа мають бути сформовані на базі основних викликів, джерелом яких є міжнародні економічні та фінансові кризи, кліматичні зміни, демографічні зміни, зростаюча соціальна диспропорція<sup>36</sup>.

ЄС має здійснювати належну політику, яка б могла вирішувати сучасні глобальні проблеми. Проте, особливої уваги потребують не лише виклики, з якими стикається сучасний світ, а й наявність можливостей передбачати можливі майбутні виклики, для того, щоб вони були ефективно подолані ще до того як виникнуть і, таким чином, перевести їх у площину переваг, а не нагальних проблем. Задля цієї мети виникає необхідність змінити сучасні методи використання природних ресурсів; передбачати та пристосовуватися до суспільних змін (пов'язаних з ними політичних, культурних, демографічних та економічних трансформацій); більш ефективного та прозорого врядування ЄС та світу<sup>37</sup>.

Для адекватного реагування на загальні виклики, поширення демократії та прозорість своєї системи на глобальному рівні необхідно запровадити більш прозору та підзвітну форму врядування для ефективного

врегулювання відносин з проблемними державами, що розвиваються (особливо між сусідніми) та мають негативний вплив на ЄС, існування єдиної політики врядування, що не спроможна вирішувати глобальні проблеми, брак балансу у представництві держав у світі.

У зв'язку з вище зазначеним основні питання, що мають бути розглянуті на рівні ЄС наступні: вироблення правильної політики (реформа в системі сільського господарства, скорочення ресурсної залежності ЄС, підвищення рівня освіти, належне та ефективне управління міграційними потоками, що пов'язані зі зміною клімату та ін.). ЄС має займати таку позицію, яка б сприяла покращенню розуміння різних поглядів у світі задля існування та дотримання загальних цінностей, таких як прав людини, загальних правил та юридичних норм. Для здійснення такої мети, головним є політична воля змінювати та бути ближчим до громадян. Також існує необхідність створення гнучкої інституційної системи та відповідних структур, які б могли вирішувати проблеми, що виникають<sup>38</sup>. Необхідно переформатувати план дій на місцевому та регіональному рівнях: від локальних до глобальних проблем, від конкретних та специфічних ситуацій до більш складних, комплексних за своїм характером, що виникають через взаємопов'язані виклики. Всі ці дії мають відбуватися з дотриманням загальних цінностей та відповідно до угод<sup>39</sup>.

Обсяг глобального врядування залежатиме від того, як світові гравці будуть розвиватися та вирішувати глобальні проблеми в майбутньому. У звіті наведено три можливі сценарії: оптимістичний, песимістичний та нейтральний. Відповідно до оптимістичного сценарію, ЄС продовжуватиме своє існування відіграючи важливу роль у світі вирішуючи глобальні проблеми, продовжуючи процес інтеграції та розширення сприяючи розвитку та стабільності сусідніх держав. Китай збільшить свою геополітичну інтеграцію де головну роль відіграватиме обмін товарами, послугами, інвестиціями за умови проведення фінансових, правових та адміністративних реформ, покращення ситуації з дотриманням прав та свобод людини<sup>40</sup>. Індія збільшить свою роль у світі<sup>41</sup>. Росія може стати основним двигуном для Євразії та Центральної Азії за умови поступового, проте всеохоплюючого, управління та ринкових реформ<sup>42</sup>.

Щодо міжнародних відносин, передбачається покращення зв'язків Росії з ЄС та деякою мірою зі США. Відносини з Китаєм будуть розвиватися на рівні постачання енергії. Проте, науковці не пов'язують проблеми, які вразили сьогодні більшість розвинутих країн з попитом на нафту та газ з глобальною рецесією, що, на їх думку, вірогідно набуде розвитку в 2010–2014 рр.

Існують різні думки й відносно ролі ЄС як моделі у глобальному врядуванні. Так, деякі фахівці вважають, що США відіграватимуть

керівну роль у глобальному врядуванні завдяки своїй жорсткій позиції по той бік Атлантики та міцним зв'язкам з Азією<sup>43</sup>. Крім того, це може бути досягнуто завдяки горизонтальній соціальній структурі, культурі підприємництва та інновацій. Роль ЄС у світовому врядуванні у майбутньому значною мірою залежатиме від його самоорганізації. Для цього він має змінити ступінь національної компетенції, переглянути правила участі в міжнародних організаціях, усунути недоліки в системі координації, а також гетерогенність преференцій держав-членів, брак колективної ідентичності<sup>44</sup>. Зростаюча роль ЄС у світі також залежатиме від курсу євроінтеграції та розширення.

Сьогодні спостерігається зміна стратегії ЄС від побудови інституцій та формування розширення до використання цих інституцій задля подолання глобальних викликів. Розширення ЄС буде відбуватися разом з глобальними викликами та євроінтеграцією. З іншого боку, Європа вбачається «відкритою гравітаційною зоною» з різноманітними учасниками. Щодо євроінтеграції, ЄС йде шляхом консолідації. Загалом, роль ЄС у майбутньому врядуванні залежатиме від того, якою мірою «ЄС існуватиме в якості лабораторії для врегулювання глобальних викликів»<sup>45</sup>.

Беручи до уваги стан розвитку ЄС та інтенсивність розширення просторів об'єднання, дискусійним аспектом є перспективи майбутніх розширень, їх масштаби та необхідність здійснення реформ, спроможність до інтеграції зі значною кількістю держав-учасниць з різним рівнем економічного та соціального розвитку. «Нові держави-члени стануть не лише додатком до ЄС. Їх історичний досвід та традиції, прагнення та географічне положення й модель поведінки відрізняються від інших держав-членів. Їх приєднання змінить мету, завдання та простори ЄС кардинально. Це буде не лише велике Об'єднання, а й абсолютно інше»<sup>46</sup>. Пов'язані з приєднанням нових держав-учасниць інституційні зміни, внутрішні іновачії та кризові стани змінюють динаміку економіки, політики та правової системи ЄС.

У зв'язку з планами розширення просторів ЄС загалом та приєднанням нових держав, зокрема, Туреччини, Балканських країн, держав пост-Радянського простору поширюються скептичні настрої політичної еліти та пересічних громадян. За даними «Євробарометру» 69, 2008 р.<sup>47</sup> та 74, 2010 р.<sup>48</sup> показники підтримки членства зазначених вище країн значно знизилися. Населення ЄС підтримує приєднання в майбутньому чотирьох з дванадцяти держав-кандидатів, а саме — Швейцарії (75%), Норвегії (74%), Ісландії (60%) та меншою мірою Хорватії (47%). Лише третина за членство України (37%), Чорногорії (36%), Македонії (35%), Боснії та Герцеговини (35%), Сербії (34%); меншою мірою за Туреччину (30%), Албанію (29%) та Косово(29%).



Так, за даними «Євробарометрів» 2008 та 2010 років (69–74)<sup>49</sup> 52% населення ЄС виступають проти приєднання Туреччини, а опозиція майбутньому розширенню загалом складає 60% в Німеччині, Люксембурзі 60% й Австрії 58%. Зокрема, Туреччина, станом на сьогодні, досягла значних економічних зрушень у спробі виконати всі вимоги поставлені ЄС. Однак, постає ще й інше запитання: «чи матиме Туреччина намір приєднатися до ЄС та стати тридцять третім членом з тридцяти двох після прагнення стати шістнадцятою державою-членом з п'ятнадцяти»<sup>50</sup>. Стратегічна позиція Туреччини є виправданою. З точки зору економіки, вона може стати ланкою єднання ЄС з країнами пост-радянського простору, Балканами, Кавказом та Центральною Азією, налагодивши зв'язки з цими регіонами й у такий спосіб витребувати рішення ЄС відносно надання їй членства<sup>51</sup>. З іншого боку, геополітично, Туреччина — мусульманська країна, що має чудові зв'язки з ісламськими країнами та Сходом. Тому Європейська Комісія не відхиляє перспективи членства Туреччини в ЄС, а лише переносить термін. Однак позиція політичної еліти сьогодні є досить жорсткою відносно Туреччини. А. Меркель та Ф. Саркозі категорично заперечують приєднання країни до Єврозони, зазначаючи, що «...великій, відносно бідній країні з 71 мільйоном мусульман не має місця в Європі»<sup>52</sup> й натомість запропонували «привілейоване партнерство»<sup>53</sup>. У своїх заявах А. Меркель наголошує, що «Туреччина не має гарантій відносно приєднання до ЄС»<sup>54</sup>.

У даному зв'язку, досить цікавим є виступ доктора П. Діксона, підготовлений для Кабінету Міністрів та представників урядів держав ЄС та майбутніх держав-членів майбутнього ЄС відносно наслідків приєднання до Європейського об'єднання країн Центральної та Східної Європи<sup>55</sup>. П. Діксон прогнозує, що вище зазначені країни будуть змушені витратити тривалий проміжок часу для переходу на західноєвропейську модель економіки. Сам перехідний період буде досить витратним та проблематичним для ЄС: сповільняться темпи прийняття рішень органами ЄС, 45% бюджету ЄС буде віддано на субсидії для Сходу, буде послаблена роль Європарламенту, що, звісно, призведе до хвиль протесту та занепокоєння; геополітична нестабільність буде сприяти манії об'єднання. Для усунення таких негативних наслідків пропонується запровадити гнучкий ринок праці, знизити ставку оподаткування, створити привабливий інвестиційний клімат, сприяти створенню міцної, прозорої та справедливої правової системи, залучати креативну та активну робочу силу. При цьому, дії ЄС мають бути пришвидшені через нестабільну економічну ситуацію в ЄС та світі.

Як свідчить проведений науковий пошук, сьогодні в наукових колах набувають особливої уваги теорії та підходи до визначення європейської інтеграції та пов'язаного з даним процесом євроскептицизму. Надаючи

припущення відносно майбутнього ЄС, С. Леконт<sup>56</sup> з позицій сучасного євроскептицизму пропонує наступні ймовірні сценарії розвитку подій:

1. **Маргіналізація:** «утримання» євроскептиків у межах політичної арени держави. При обмеженні можливості поширювати свої ідеї на міждержавному рівні, євроскептики будуть неспроможні вийти на новий рівень політичного та особистого представництва в межах ЄС (наприклад, транснаціональна євроскептична партія Лібертас отримала лише одне місце в Європарламенті в 2009 р.<sup>57</sup> через пропаганду лише одного напрямку; невдала спроба запобігти ратифікації Лісабонської угоди в Британії, Польщі, Чехії). Крім того, Лісабонською угодою передбачається ряд положень, які обмежують можливості євроскептиків. Зокрема, прийняття рішень більшістю голосів зменшить можливість окремою державою паралізувати роботу ЄС чи блокувати більшість пропозицій.

Підвищення ролі національних парламентів (що забезпечують принцип субсидіарності) та право виходу з Євросоюзу можуть знизити рівень критики з боку скептиків, що прагнуть збереження національного суверенітету. Проте слід брати до уваги і помірні форми євроскептицизму, що знайшли своє поширення в межах внутрішньої партійної системи та вплинули на згуртованість основних політичних партій.

2. **Основний напрям:** вірогідно євроскептицизм залишиться тривалим явищем як у національній політиці, так і в політиці ЄС та поширюватиметься завдяки національним політичним партіям (джерело помірною євроскептицизму), оскільки партійні групи Європарламенту все ще залежать від національних (наприклад, при призначенні кандидатів до Європарламенту). Відповідно, помірний євроскептицизм набуде поширення і в Парламенті. Отже, можна зробити припущення, що помірні євроскептичні партії будуть спроможні поширювати свої ідеї на міждержавному рівні. Проте, існує вірогідність того, що євроскептичні та радикальні партії залишаться маргінальними в Європарламенті (наприклад, нова євроскептична група «Європа свободи та демократії»<sup>58</sup>, що з'явилася в Європарламенті після виборів 2009 р., має значне непорозуміння відносно питань ЄС<sup>59</sup>, проте основні євроскептичні партії мають більше порозуміння відносно питань ЄС та інституційних реформ зокрема). «Положення Лісабонської угоди, які роблять Євросоюз демократичним, можуть відповідно збільшити вплив євроскептиків на прийняття рішень в ЄС»<sup>60</sup>.

3. **Реформістська переорієнтація:** «євроскептики не спроможні запропонувати альтернативні проекти ЄС» (підтвердженням є відсутність конкретних вимог під час референдумів відносно Лісабонської угоди). Отже, представники жорсткого чи м'якого євроскептицизму послаблять рівень опозиції і перейдуть до реформістської стратегії у спробі реформувати ЄС із середини. Інституційні реформи, націлені на підвищення

рівня участі громадян та суспільства у процесі прийняття рішень можуть спонукати до зміни жорсткого євроскептицизму на помірні форми опозиції в середині системи. Таким чином євроскептицизм, вірогідно, стане несуттєвим. Так передрікали дослідники соціальної мобілізації (С. Тарроу та Д. Іміг<sup>61</sup>) на початку 2000-х років<sup>62</sup>.

У час глобальних змін ХХІ сторіччя, найважливішим є збереження позитивного іміджу ЄС. Проте таке завдання є занадто складним з надзвичайним ростом євроскептицизму, що набув особливого поширення практично у всіх державах-членах та країнах-кандидатах ЄС. Задля подолання таких скептичних настроїв надзвичайно необхідно переосмислити досягнення минулих років існування співтовариства, розробити нові європейські стратегії та зобов'язання, створити вдосконалену структуру, яка б могла відповідати викликам сучасного світу та передрікати майбутні. Щодо майбутнього існування Євросоюзу, яким чином та в якому напрямку він буде розвиватися, як зможе подолати фінансову, економічну, політичну кризу, зростаючий євроскептицизм, однозначної відповіді неможливо отримати, можливо лише прогнозувати майбутні тенденції на основі аналізу сучасних проблем.

Незабаром кількість держав-членів сягатиме тридцяти, а отже, він має здійснити ряд відповідних інституційних реформ, перерозподіл зобов'язань, встановити необхідні зв'язки між державами-членами, забезпечити дотримання принципів субсидіарності. Зміни, що відбуваються всередині ЄС та в державах-членах ЄС, демонструють відсутність порозуміння щодо системи прийняття рішень. Тому науковці мають визначити всі «за» та «проти» відносно альтернативних шляхів розвитку ЄС та подолання політичної та економічної кризи.

Крім того, необхідною умовою нормального функціонування ЄС, як демократичної політичної системи, є збереження підтримки громадянами ЄС. Проте позитивний імідж значно втрачено за останні роки існування Об'єднання. Доказами цього є негативні результати референдумів, що були проведені протягом останнього десятиріччя й, відповідно, ріст євроскептицизму.

В академічних колах все ще залишається дискусійним питання сутності ЄС, його ефективності, переосмислення історії його існування та впливу подій минулого на формування майбутнього (наприклад, доцільності майбутніх розширень ЄС та поглиблення інтеграції; межі Єврозони та зони євро; запровадження євро; усунення кордонів між державами-членами; загалом перспективи існування ЄС у майбутньому).

<sup>1</sup> Merkel and Sarkozy Want Tougher European Rules. — Режим доступу: [www.epoch-archive.com/a1/en/.../390\\_A3.pdf](http://www.epoch-archive.com/a1/en/.../390_A3.pdf)

<sup>2</sup> Speech by Joschka Fischer, 12 May 2000. From Confederacy to Federation: Thoughts on the Finality of European Integration. — Режим доступу: [www.brugesgroup.com](http://www.brugesgroup.com)

<sup>3</sup> Евроремонт Йошки Фишера. 1 Июня 2000. Русский журнал. — Режим доступу: <http://old.russ.ru/politics/articles>

<sup>4</sup> Так само.

<sup>5</sup> Дэвидсон Иэн. Федеральная Европа Йошки Фишера и ее враги. Экономическое обозрение № 21 (373) / 2 июня 2000 г. — Режим доступу: <http://logos.press>

<sup>6</sup> Stavridis Stelios. Confederal Consociation and the Future of the European Union. Overcoming the traditional ‘dialogue of the deaf’ between federalism and intergovernmentalism in European integration. WP01. 009, 2001. — С. 4.

<sup>7</sup> Дэвидсон Иэн. Федеральная Европа Йошки Фишера и ее враги. Экономическое обозрение № 21 (373) / 2 июня 2000 г. — Режим доступу: <http://logos.press>

<sup>8</sup> [www.neweurope.com](http://www.neweurope.com)

<sup>9</sup> Лавренюк Андрій. Політична криза в Євросоні загрожує існуванню ЄС — Йошка Фішер. Брюссель. 2 листопада 2011 року. — Режим доступу: <http://www.ukrinform.ua/ukr/order>

<sup>10</sup> Так само.

<sup>11</sup> Так само.

<sup>12</sup> Merkel had vision of political union. — Режим доступу: <http://www.euractiv.com/future-eu/>

<sup>13</sup> Merkel EU integration. — Режим доступу: <https://www.elance.com/samples/40784545/>

<sup>14</sup> Merkel had vision. — Режим доступу: <http://thefederaleurope.blogspot.com/2012/01/eu-political-union-merkel-had-vision-my.html#!/2012/01/>

<sup>15</sup> Яхтенфукс Маркус, Колір-Кох Беата. Європейська інтеграція. — Київ: Видавничий дім «Киево-Могилянська академія», 2007. — С. 170.

<sup>16</sup> European Commission 2005. Communication from the Commission to the council, European Parliament, European Economic and Social Committee of the Regions. The Commission’s contribution to the period of reflection and beyond: Plan D for Democracy, Dialogue and Debate. Brussels, 13 October 2005. — Режим доступу: <http://ec.europa.eu>

<sup>17</sup> Законодавча база даних ЄС. — Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties>

<sup>18</sup> Europe 2020: Commission proposes new economic strategy. — Brussels: European Commission. Reforend: IP/10/225. Erent Date: 03/03/2010 — Режим доступу: [http://europa.eu/rapid/press-re/eaSL\\_IP-10-225-en](http://europa.eu/rapid/press-re/eaSL_IP-10-225-en)

<sup>19</sup> European Commission 2005. Communication from the Commission to the council, European Parliament, European Economic and Social Committee of the Regions. The Commission’s contribution to the period of reflection and beyond: Plan D for Democracy, Dialogue and Debate. Brussels, 13 October 2005. — Режим доступу: <http://ec.europa.eu>

<sup>20</sup> European Commission 2006. Communication to the European Council. The period of reflection and plan D. Brussels, 15 May 2006. — Режим доступу: <http://ec.europa.eu>

<sup>21</sup> Moravcsik A. «The European Constitutional Settlement»: S. Meunier and K. Mcnamara. The State of the European Union. Volume 8: Making History. Oxford University Press. — 2007. — С. 23–50.

<sup>22</sup> European Opinion Research Group. Frequent Eurobarometer 189. Brussels: European Commission. — С. 33. — Режим доступу: <http://europa.eu>

<sup>23</sup> *Lecote Cecile*. Understanding Euroscepticism. The European Union Series. Palgrave Macmillan, 2010. — С. 264.

<sup>24</sup> Europe 2020: Commission proposes new economic strategy. Brussels: European Commission. Reforend: IP/10/225. Erent Date: 03/03/2010. — Режим доступу: [http://europa.eu/rapid/press-re/eaSL\\_IP-10-225-en](http://europa.eu/rapid/press-re/eaSL_IP-10-225-en)

<sup>25</sup> International Policy Analysis. Study Group Europe. Paving the Way for a Sustainable European Prosperity Strategy. Friedrich-Ebert-Stiftung. February 2010. — С. 2. — Режим доступу: [www.fes.de/ipa](http://www.fes.de/ipa).

<sup>26</sup> Меркель предлагает исключать страны из еврозоны. — Режим доступу: <http://www.bbc.co.uk/russian/business/2010/03/100317>

<sup>27</sup> Trichet Jean-Claude. Interview with L'Express conducted by Corinne Lhaik and Benjamin Masse Stamberger, on Wednesday, 5 October 2011 and published on Tuesday, 11 October 2011. — Режим доступу: <http://www.ecb.int>

<sup>28</sup> German chancellor Angela Merkel urges crisis contagion firewall stricter eu rules. 2011-10-27. — Режим доступу: <http://www.siamdailynews.com/world-news/europe-news>

<sup>29</sup> Europe 2020: Commission proposes new economic strategy. — Brussels: European Commission. — Режим доступу: <http://ec.europa.eu>

<sup>30</sup> EC President Barroso's speech. Cultural Capital conference. — Brussels, 23 March 2010.

<sup>31</sup> Europe 2020: Commission proposes new economic strategy. Brussels: European Commission. — Режим доступу: <http://ec.europa.eu>

<sup>32</sup> Фонд Фрідріха Еберта. — Режим доступу: [www.fes.de/ipa](http://www.fes.de/ipa).

<sup>33</sup> International Policy Analysis. Study Group Europe. Paving the Way for a Sustainable European Prosperity Strategy. Friedrich-Ebert-Stiftung. February 2010. — С. 1–4. — Режим доступу: [www.fes.de/ipa](http://www.fes.de/ipa).

<sup>34</sup> Там само. — С. 1.

<sup>35</sup> Там само. — С. 2.

<sup>36</sup> Там само. — С. 4.

<sup>37</sup> Facing the future: time for the EU to meet global challenges. European Commission. Joint Research Centre. Institute for Prospective Technological Studies. EUR 24364 EN — 2010 — С. 11. — Режим доступу: <http://ipts.jrc.ec.europa.eu>

<sup>38</sup> Там само. — С. 17.

<sup>39</sup> Там само. — С. 31.

<sup>40</sup> China and the World: Scenarios to 2025. Executive Summary. World Economic Forum, 2006. — С. 28. — Режим доступу: <http://www.weforum.org/reports/china-and-world-scenarios-2025>

<sup>41</sup> India and the World: Scenarios to 2025. World Economic Forum, 2005. — Режим доступу: <http://www.weforum.org/reports/india-and-world-scenarios-2025>

<sup>42</sup> Russia and the World: Scenarios to 2025, World Economic Forum, 2006. — Режим доступу: [www3.weforum.org/.../WEF\\_Scenario\\_RussiaWorld2025.pdf](http://www3.weforum.org/.../WEF_Scenario_RussiaWorld2025.pdf)

<sup>43</sup> *Slaughte Anne-Marie*. America's Edge — Power in the Networked Century. Foreign Affairs, 2009.

<sup>44</sup> *Gstöhl S.* — 'Patchwork Power' Europe? The EU's Representation in International Institutions. Bruges Regional Integration and Global Governance Papers 2008. — С. 44.

<sup>45</sup> Facing the future: time for the EU to meet global challenges. European Commission. Joint Research Centre. Institute for Prospective Technological Studies. EUR 24364 EN — 2010 — С. 29. — Режим доступу: <http://ipts.jrc.ec.europa.eu>

<sup>46</sup> *Hansch K.* The Future of European Integration: Visions, Challenges, Perspectives. Intereconomics. EU enlargement. November/December 2000. — С. 260.

<sup>47</sup> European Opinion Research Group. Standard Eurobarometer 69. 2008. — Brussels: European Commission. — Режим доступу: <http://europa.eu>

<sup>48</sup> European Opinion Research Group. Standard Eurobarometer 74. 2010. — Brussels: European Commission. — Режим доступу: <http://europa.eu>

<sup>49</sup> European Opinion Research Group. Standard Eurobarometer 2010. — Brussels: European Commission. — Режим доступу: <http://europa.eu>

<sup>50</sup> *Sain ley Berry Peter.* Turkey, Croatia, the Balkans and Plan 'D. — Режим доступу: <http://euobserver.com/7/20034>

<sup>51</sup> *Leonard Dick.* The Definitive Guide to all Aspects of the EU. 9th ed. UK: The Economist Newspaper Ltd, 2005. — С. 273.

<sup>52</sup> Merkel and Sarkozy Want Tougher European Rules. — Режим досту [www.epoch-archive.com/a1/en/.../390\\_A3.pdf](http://www.epoch-archive.com/a1/en/.../390_A3.pdf)

<sup>53</sup> Merkel tells Turkey EU talks 'open-ended' Sibel Utku Bila (AFP) — March 29, 2010. — Режим доступу: [http://eu-digest.blogspot.com/2010\\_03\\_01\\_archive.html](http://eu-digest.blogspot.com/2010_03_01_archive.html)

<sup>54</sup> No guarantee EU accession Turkey — says Merkel. — Режим доступу: <http://www.france24.com/en/20100329>

<sup>55</sup> *Dixon Patrik.* Industry and Technology in Central and Eastern Europe. Six Faces of the Future. UNIDO. — Режим доступу: [ppt // www.globalchange.com](http://www.globalchange.com)

<sup>56</sup> *Leconte Cecile.* Understanding Euroscepticism. The European Union Series. Palgrave Macmillan, 2010. — С. 261–264.

<sup>57</sup> Європейський Парламент. — Режим доступу: [www.europarl.europa.eu](http://www.europarl.europa.eu)

<sup>58</sup> Так само.

<sup>59</sup> New eurosceptic group to campaign against EU treaty in Irish referendum, 1 July 2009. — Режим доступу: <http://euobserver.com>

<sup>60</sup> *Leconte Cecile.* Understanding Euroscepticism. The European Union Series. Palgrave Macmillan, 2010. — С. 263.

<sup>61</sup> *Tarrow S. and Imig D.* Contentious Europeans. Protest and Politics in an Emerging Polity. New York and Oxford: Rowman and Littlefield, 1999.

<sup>62</sup> *Leconte Cecile.* Understanding Euroscepticism. The European Union Series. Palgrave Macmillan, 2010. — С. 263–264.

*В статтє представлено сьовременне видення перспектив європейської інтеграції через призму критического аналізу причин обострення євроскептицизма в странах-членах Європейского Союзу (ЕС) в течение 2008–2010 годов.*

**Ключевые слова:** европейская интеграция, евроскептицизм, институты ЕС, финансовый и экономический кризис.

*The article represents the modern vision of the prospects of European integration through the prism of a critical analysis of the causes of euroscepticism aggravation in the member-states of the European Union (EU) in the period of 2008–2010.*

**Key words:** European integration, euroscepticism, EU institutions, the financial and economic crisis.